

= = = = *Bandi István* =

/// Az 1989-es romániai forradalomba való magyar beavatkozás kérdése

A Ceaușescu-rezsim kapcsolata a Nyugattal az 1980-as második felében romlott meg, miután területrendezés, a korabeli fogalomhasználat szerint „szisztematizálás” ürügyén a román kormány települések, történelmi műemlékek erőteljes rombolásába kezdett. Erre válaszul több nyugat-európai államban „Village Roumains” néven akció indult a települések és a multietnikus kulturális örökség megmentésére.

Ugyanekkor a román és a magyar kormány közötti kapcsolat tetszhalott állapotban volt, és ilyen államközi viszonyrendszerben élesedtek ki a romániai magyar kisebbség kérdésével kapcsolatos politikai viták, jelesen az erdélyi magyarok által lakott települések 1988-ban elrendelt részleges, illetve teljes lerombolása kapcsán.

A romániai településrendezés újabb hullámának hírére számos kritika fogalmazódott meg a Ceaușescu házaspárral szemben a nyugati országok részéről, sőt kézzelfogható politikai intézkedésekre is sor került. Így amikor az Amerikai Egyesült Államok 1987-ben megvonta Romániától a legnagyobb kereskedelmi kedvezményt, annak nemcsak üzenetértéke volt, hanem a döntés hátrányos következményeit Románia teljes lakossága is megérezte.

A román társadalomban felgyülemlett feszültség felszínre törésének jelképes pillanata volt az 1987-ben Brassóban kitört felkelés, amelyből úgy tűnik, hogy az erőszakszervezetek nem vonták le a szükséges konzekvenciákat. Ahogyan a két évvel későbbi forradalom során tanúsított tévovázásaik is közvetetten hozzájárultak Nicolae Ceaușescu bukásához. Brassóban mindazok a katonai és belügyi vezetők, akik majd később Temesváron is szerepet vállaltak, komoly gyakorlatot szereztek a tömegmozdulások szétverésében és a retorziók végrehajtásában. Így azzal is számoltak, hogy egy a jövőben bekövetkező hasonló eseményt hogyan találhatnak majd az ország elsőszámú vezetőjének.

A magyar és a román történetírás már részletesen elemezte az 1989. évi romániai forradalom eseményeit,¹ de maradt még néhány fehér folt, különösen az állítólagos külföldi beavatkozást illetően. Jelen tanulmány kitér a román hadseregnek az eseményekben – a Securitate (DSS – Departamentul Securității Statului) mellett – játszott szerepére is. Az 1989. decemberi rendszerváltoztatás és a feltételezett külföldi intervenció kérdésének vizsgálata pontosíthatja az eddig elfogadott értelmezéseket, továbbá a román–magyar viszonyt is más megvilágításba helyezheti.

Írásom rövid, vázlatos áttekintést kíván nyújtani a Ceaușescu-korszak utolsó napjairól és az Iliescu-rendszer decemberi időszakáról, különös tekintettel arra, hogy milyen szerepük volt/lehetett a román erőszakszerveknek az idegen, főleg magyar beavatkozás vádjának megalkotásában.

Romániában, a törvényi feltételek szerint, 1989. december 22-ig terjedően kutathatók a szaklevéltári iratok, így lehetőségünk nyílik a diktatúra utolsó napjaiban történt állambiztonsági beavatkozás kapcsán keletkezett források elemzésére. Az említett témával jellemzően a volt erőszakszervek vezetői és magas rangú hivatásosai foglalkoztak – úgy mint Iulian Vlad tábornok, a Securitate korabeli vezetője; Aurel I. Rogojan tábornok, Vlad titkárságvezetője; Virgil Măgureanu, az 1990-ben felállított kémelhárítás (SRI – Serviciul Român de Informații) első vezetője; Cristian Troncotă tábornok, 1989-ben a Securitate levéltári szolgálatának tisztje.

Ők mindnyájan a Securitate 1989-es eseményekben játszott szerepének szalonképes változatát hirdették 1990 után. Ezen elmélet fontos része az idegen, jelesül a magyar beavatkozás kérdése is, mely szerint a Ceaușescu-rendszer megdöntésében Magyarországnak aktív hírszerző, sőt katonai szerepe volt. Ugyanakkor az elmúlt évtizedekben a levéltári források feldolgozásával, továbbá a bíróságok peranyagainak felhasználásával komoly történeti elemző munkák láttak napvilágot. Marius Mioc, Andrei Ursu, Roland O. Thomasson, Mădălin Hodor és sokan mások tudományos érvekkel cáfolták az idegen (magyar) beavatkozás vádját. Ők arra fókuszáltak, hogy rekonstruálják az 1989-es forradalom eseményeit a „qui prodest?” kérdésre válaszolva, ezzel is támogatva a „tényleges elszámoltatást”.

== Az 1989-es év és a titkosszolgálatok tevékenysége

A múlt évszázad nyolcvanas éveiben a Securitate volt a román államapparátus leghatékonyabban működő szervezete.² Pártvonalon Tudor Postelnicu, Ceaușescu bi-

1 == Néhány, az 1989-es eseményeket feldolgozó román nyelvű munka: Oprea, 2002; Deletant, 2001; Burakowski, 2016; Duțu, 2010; Săndulescu, 1996; Rogoz, 2008; Mioc, 2014. Néhány alkotás a vonatkozó magyar historiográfiából: Révész, 2014: 445–455.; Kárpáti, 2000: 26–29.; Illyés–Kántor, 79–98.; Bárdi–Gidó–Novák, 2014; Bottoni, 2015: 32–46.

2 == Tismăneanu–Dobrincu–Vasile (szerk.), 2006: 172. A Securitate a terror alkalmazásának szempontjából rendkívül hatékonynak bizonyult.

zalmi embere vezette, aki előbb a Securitate vezetői székébe jutott, majd 1988-tól belügyminiszterré nevezték ki.

Ceaușescu, akárcsak a körülötte lévő nomenklatúra is, azt várta el a Securitától, hogy derítse fel és hárdítsa el a társadalmi rend ellen irányuló akciókat. Ceaușescut, a korabeli szabályozásoknak megfelelő módon, naponta tájékoztatták a nemzetközi eseményekről,³ így aztán a román pártvezetés például a George Bush és Mihail Gorbacsov 1989. december 2–3-i, Málta szigetén lezajlott találkozájáról, illetve az ott elhangzottakról is a részletekbe menően értesült Securitate elemzéseiből és összefoglalóiból.⁴

Ennek ellenére Ceaușescu utolsó moszkvai látogatása során (1989. december 4.) anakronisztikusan reagált⁵ a Varsói Szerződésben az 1980-as évek második felében bekövetkezett változásokra.⁶ Az amerikai szakszolgálatok elemezték e „valóságtól elszakadt” viselkedésének lehetséges hatásait, és információkat gyűjtöttek potenciális utódjáról, Ion Iliescuról.⁷

Az 1989. decemberi romániai eseménysort két szakaszra lehet bontani. Az első december 14-én Temesváron kezdődött, és december 20-án a forradalom helyi győzelmével zárult. A második szakasz pedig december 20-án, a bukaresti tömegtüntetéssel vette kezdetét, és december 22-én délben a Ceaușescu házaspár menekülésével, ezáltal a forradalom győzelmével fejeződött be. A diktátor és felesége december 25-én történt kivégzéséig terjedő három nap már a Ion Iliescu fémjelzte új rendszer időszaka, így az ekkor történt erőszakos események más megvilágításba kerülnek.

Meg kell jegyezni, hogy sem a politikai vezetés, azaz a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága,⁸ sem pedig a Securitate testületileg és/vagy szervezett módon nem szállt szembe a diktátorral egészen Ceaușescu december 22-i elmeneküléséig.⁹ Akkor azonban mind a Securitate vezetősége, élén Iulian Vlad tábornokkal, személyesen és formálisan is az új védelmi miniszter, Nicolae Militaru szolgálatába szegődött, a parancsnokságuk alatt álló leghatékonyabb egységekkel, a Terrorelhárító Különleges Alakulattal (USLA – Unitatea Specială de Luptă Antiteroristă) és a Secu-

3 = = Troncotă, 2003: 207–208. A DSS vezetősége az 1989. december 1-i 0075/989. sz. titkos feljegyzésben azt jelentette Ceaușescunak, hogy a befolyási szférák újrendezése is szerepelni fog a máltai találkozó napirendjén.

4 = = A pontos átirat elérhető: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB298/Document%2010.pdf> (utolsó letöltés: 2020. május 10.)

5 = = Buga, 2015.

6 = = Burakowski (2016: 385–400.) részletesen leírja Ceaușescu bukását.

7 = = A CIA már a 80-as évek elején felvetette, hogy Ion Iliescu a diktátor potenciális riválisa lehetne. A konkrét kifejezés így néz ki: „would be an important figure in a post-Ceaușescu leadership” (16.). www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP83B00228R0001000700004-7.pdf (utolsó letöltés: 2019. október 1.)

8 = = Burakowski, 2016: 411.

9 = = Măgureanu–Stoenescu, 2008: 118.

ritate Csatatok Parancsnokságának (CTS – Comandamentul Trupelor de Securitate) alakulataival együtt.¹⁰ A Nemzeti Megmentési Front Tanácsának (CFNS – Consiliul Frontului Salvării Naționale) a Román Televízió 1989. december 23-én 5 órakor sugárzott műsorában közzétett közleménye szerint „a Hadsereg és a Securitate együttműködtek az ország stabilitása és a polgárok nyugalma biztosítása érdekében”,¹¹ ami azt igazolta, hogy a szakszolgálatok lojálisak az új társadalmi berendezkedés iránt.

A titkosszolgálatok, természetükből fakadóan, nagyon fejlett önvédelmi reflexekkel, illetve módszerekkel rendelkeznek. Valószínűleg ennek az önvédelmi reflexnek megfelelően cselekedett a Securitate vezetősége is, amikor 1989. november elején tájékoztatást küldött a területi egységeknek az ország közeljövőjére vonatkozóan. E dokumentumból¹² megállapíthatjuk, hogy a szolgálat kádereit már akkor értesítették bizonyos lázadások és lehetséges politikai változások eshetőségéről. Ebben a dokumentumban bukkant fel először, hogy a rendfenntartó erők és a tüntetők között összecsapások lesznek, valamint a diktátor leváltásának (halálának) lehetőségét is felvetették.¹³ A Securitate vezetősége ezekre a válsághelyzetekre az erőszakos fellépés elkerülésének stratégiáját választotta.¹⁴ Tehát abból az előfeltevésből indulhatunk ki, hogy Ceaușescu politikai rendőrsége számára az inaktivitás volt a decemberi események alatt az ideális magatartás. Valójában nem szegültek szembe a diktátorral,¹⁵ ugyanakkor igyekeztek konzerválni a teljes apparátust, az „új időkben szintén velünk” („La vremuri noi, tot cu noi”) mottó szellemében.

A keletnémet titkosszolgálat (Stasi) irattáraiban megmaradt egy, a NATO-ügynökök által 1988-ban készített jelentés a Securitate kádereiről. Az elemzés a következőképpen csoportosította a román hírszerző tiszteket: a vezetői tisztségekbe a diktátor utasítására („útmutatására”) gyorsan kinevezettek csoportja, akiknek a hűsége ebből kifolyólag rendíthetetlen volt; egy második csoport, amelybe a káderek többsége tartozott, akik kevésbé voltak kitéve a politikai befolyásnak, ugyanis ők szakmai elvárások szemszögéből tekintettek a tevékenységükre, és ezért alkalmasak voltak arra, hogy bármilyen társadalmi rendben tevékenykedjenek, valamint egy harmadik

10 == Duțu, 2010: 209.

11 == Uo. 210.

12 == Dumitru Rășină ezredes szerint, aki 1989-ben az Arad megyei Securitate parancsnokaként jelen volt egy titkos parancsnoki értekezleten november 11-én, ahol először hangzott el az utasítás, hogy mi a teendő a hatalom elleni megmozdulások esetén. A jegyzőkönyvet lásd: <http://www.danbadea.net/2010/12/22/decembrie-1989-col-dumitru-rasina-ceausescu-informat-inca-din-noiembrie-89-ca-va-fi-asiinat/> (utolsó leltöltés: 2020. május 10.)

13 == Săndulescu, 1996: 246–282. Dumitru Rășină ezredes vallomása az egység egyik gyűléséről, amelyen nyíltan beszéltek arról, hogy a diktátornak nagyjából három hónapja van hátra.

14 == Troncotă, 2003: 165.

15 == Gal, 2001: 150. Gal tábornok azt állítja, hogy mindez a szolgálattelkéség és az alkalmatlanság miatt történt.

csoport, amelyet fiatal tisztek alkottak, akik az előléptetés, személyes karrierjük gyors felfutása érdekében nem mertek bírálatokat megfogalmazni a párt- és állami vezetőkkel szemben.¹⁶

Összességében egy nagyon központosított és igazodó szervezet profilja olvasható ki a forrásból. Iulian Vlad tábornok és a korabeli szakszolgálatok más, az emlékirataikat közzétevő vezetői úgy vélik, hogy ők egy versengő szolgálat keretében működtek, melynek vezetősége az inaktivitásban találta meg a szervezet átmentése egyik lehetséges módját. A Securitate ezen vezetői, bizonyos törvényi rendelkezések¹⁷ mögé bújva, úgy vélekednek/emlékeznek, hogy ők tájékoztatták a párt vezetőségét arról, ami történik, de nem vettek részt a megtorlásban. Ugyanakkor határozottan állítják, hogy a Securitate hozzájárult a forradalom győzelméhez.¹⁸

Ám teljesen más képet fest a Securitatéről 1990-ben felállított kémelhárító szolgálat (SRI – Serviciul Român de Informații) első, Ion Iliescu által kinevezett vezetője, Virgil Măgureanu. Visszaemlékezéseiben azt állítja, hogy bár a forradalmi helyzetre vonatkozóan a Securitate nem adott ki belső utasításokat, mégis voltak tisztek, akik az önátmentés céljával tevékenykedtek.¹⁹ Ez az álláspont más fényt vet az 1989. decemberi forradalmi eseményekre, rávilágítva arra, hogy a Securitate központi vezetősége nem rendelkezett koherens tervekkel sem a felmerült gondok megoldására, sem pedig az új politikai hatalomhoz való viszonyulásra.

A forradalmi események idején a Nemzetvédelmi Minisztérium és a volt Securitate káderei közötti alá-fölrendeltségi viszony miatt nem sikerült összehangolni a katonai alakulatok és a Securitate Csapatok Parancsnoksága feladatait. Ez is hozzájárult a fegyveres összecsapások eskalálásához.²⁰

Az átláthatóság hiánya és a dezinformációk mindkét táborban jelentős embervesztéseket okoztak. Az egyik konkrét sajnálatos eset az USLA-csapatok egyes parancsnokainak lemészárlása és a holttestek nyilvános meggyalázása volt. Akciójukra a december 23-áról 24-ére virradó éjszaka került sor, ami jól illusztrálta a hadsereg és a Securitate közötti hatalmi viszonyokat.

Az új hatalom első politikai intézménye – a Ion Iliescu vezetett Nemzeti Megmentés Frontjának Tanácsa – döntött a Securitate Védelmi Minisztérium alá rendeléséről.²¹ Ezzel a döntéssel jogilag is lezárult a Securitate tevékenysége, és ez volt az

16 == Herbstritt–Olaru, 2005: 400.

17 == Mălureanu, 2016: 80. Vasile Mălureanu tábornok külön fejezetben ismerteti a titkos belső rendelkezéseket, illetve a Securitate működését szabályozó jogi normákat.

18 == Troncotă, 2003: 230.

19 == Măgureanu–Stoenescu, 2008: 56.

20 == Dobre–Banu–Duică–Moldovan–Țăranu, 2004: 621. Az 1990. áprilisi általános feljegyzés a 4. hadsereg által a CTS-kaszárnyák (Biztonsági Csapatok Parancsnoksága – a jelenlegi Csendőrség) ellen végrehajtott megfélemlítési akcióról.

21 == A CFSN 4. számú határozata, 1989. december 26. Románia Hivatalos Közlönyének (Monitorul Oficial) 1989. december 27-i számában, 1. sorozat, 5. sz.

első lépés az új, demokratikus titkosszolgálatok megszervezése felé. A végleges fel-számolást az 1989. december 30-i 33. sz. rendelettel szentesítették. A rendelet meg-jelenésének pillanatában a kényszerű átszervezés 15 322 személyt érintett: 10 114 tisz-tet, 3179 altisztet és 1288 polgári alkalmazottat. Ez az állomány biztosította korábban a területi, illetve a központi struktúrák működését. Iulian Vlad vezérőrnagy decem-ber 31-ig maradt a szolgálat élén, államtitkári rangban,²² amikor is letartóztatták. Vlad eltávolítása után Gelu Voican-Voiculescu, az ideiglenes kormányfőhelyettes vette át a volt Securitate vezetőjének hatásköreit.

Összességében úgy tűnik, hogy a diktatúra titkosszolgálatainak vezetői nem mérték fel megfelelően a romániai forradalom jelentőségét, és olyan taktikai meg-oldásokat választottak, melyek rövid távon optimálisnak tűntek, azonban a hosszú távú politikai változókkal nem számoltak.

*= = = A külföldi katonai beavatkozás – mítosz
és valóság között. Források és vélemények a román
történetírásban*

Az erőszakszervek vezető káderei a prágai tavasz után új katonai doktrínán alapuló döntésmechanizmust vezettek be. Ezt a Románia Szocialista Köztársaság nemzet-védelmének megszervezéséről szóló 14/1972. sz. törvényben fektették le és a Nicolae Ceaușescu diktálta nemzeti kommunizmus szellemében dolgozták ki. Ebben az új törvényi keretben az „*ellenség által megszállt területen folytatott harc*” fogalma²³ gyakorlatilag a szövetségesek (a Szovjetunió és a Varsói Szerződés tagországai) között keresett ellenségekre vonatkozott. Így egy feltételezett magyar beavatkozás mellett egy szovjet intervenció lehetőségét is komolyan vették.

Az idegen erők beavatkozásának visszatérő motívumát olyan történészek hirde-tik mint Alex Mihai Stoenescu, Larry Watts, Remus Ioan Ștefureac, valamint a dik-tatúra politikai rendőrségének volt tisztjei,²⁴ mint például Iulian Vlad, Virgil Măgu-reanu, Costache Codrescu. Ezek a szerzők rendszeresen arra hivatkoznak, hogy hi-vatalos titkosszolgálati (kémelhárítási, katonai hírszerzési) források egy küszöbön ál-ló agresszió képét vetítették előre, bizonyos külső erők (Szovjetunió és Magyaror-

22 = = Herbstritt–Olaru, 2005: 436–437.

23 = = Ezt a kifejezést Mădălin Hodor kutató fejti ki alaposabban a következő dolgozatában: „În 1989 a avut loc o diversiune militară executată de armata secretă a partidului” [A párt titkos hadserege által 1989-ben végrehajtott katonai diverzió]. <https://pressone.ro/istoricul-madalin-hodor-in-1989-a-avut-loc-o-diversiune-militara-executata-de-armata-secreta-a-partidului/> (utolsó letöltés: 2019. április 28.).

24 = = Rogoian, 2017: 182–185.; Stoenescu, 2008: 14–16.; Codrescu, 1994: 22.; Ștefureac, 2015: 185.; Watts, 2013: 639–647.

szág) akcióját értve ez alatt, amelyek – véleményük szerint – bizonyítják az 1989. decemberi, temesvári eseményekbe való beavatkozás tényét.²⁵

A külföldi beavatkozást hirdetőik közül első helyen Alex Mihai Stoescu felvetéseivel érdemes foglalkozni. A memoárirodalom, a szemtanúk nyilatkozatai és a levéltári források új értelmet nyernek a Hadsereg Közkapcsolati Igazgatóságának (Direcția Relații Publice a Armatei) volt vezetője, Alex Mihai Stoescu ezredes *Istoria loviturilor de stat în România* (Az államcsínyek története Romániában) című művének 4. kötetében. Szerinte a külső beavatkozás tényét a temesvári szovjet konzul tevékenysége igazolja. A szerző azt sugallja, hogy a Temesvárra akkreditált konzul 1989 decemberében Jászvásáron (Iași) dolgozott,²⁶ és mindössze ez alapján bizonyítottnak véli a külső agressziót. Ám Marius Mioc felhívta a figyelmet ennek az információnak a megalapozatlanságára, rámutatva arra, hogy Temesváron nem volt szovjet konzulátus.²⁷

Stoescu az említett kötetében bemutatott egy olyan Securitate-jelentést is, amely szerinte ugyancsak a külső beavatkozás elméletét támasztja alá. Ezek szerint állítólag voltak olyan románok, akik hajlandóak voltak együttműködni a svájci Erdélyi Magyarok Egyesületével, illetve ez a szervezet Temesvárra küldte volna őket tevékenykedni.²⁸ A kötetben idézett jelentést elemezve megállapítható, hogy az említett szöveg a leghalványabb utalást sem tartalmazza a Stoescu által állítottakra, ezzel szemben megerősíti, hogy létezett ilyen karitatív szervezet, de tagjai közül senki sem vett részt a tüntetéseken vagy más hasonló jellegű akciókban Románia területén, és nem küldték őket oda.

A temesvári forradalommal kapcsolatos büntető eljárásban (a temesvári „25-ök” perében), melyben Ion Coman volt KB-titkár, Radu Bălan volt Temes megyei párttitkár és mások voltak a vádlottak, fontos tanúvallomások hangzottak el. Ezek egy része megtalálható a bukaresti „December 21-e” egyesület honlapján,²⁹ és Richard Andrew Hall amerikai történész is feldolgozta azokat.³⁰ Ezekben a vallomásokban viszont teljesen más képet találunk a feltételezett külföldi beavatkozásról, mint Stoescu munkájában.

25 == A SRI előzetes jelentése a decemberi eseményekről. I. rész (1/2), Temesvár, 1989: www.ceausescu.org/ceausescu_texts/revolutia/raportul-sri11.htm (utolsó letöltés: 2019. május 2.).

26 == Stoescu, 2004: 246.

27 == <http://mariusmioc.wordpress.com/?s=consulul+sovietic+de+la> (utolsó letöltés: 2019. május 3.).

28 == Stoescu, 2004: 403–404.

29 == www.dosarelerevolutiei.ro (utolsó letöltés: 2019. május 3.).

30 == <https://romanianrevolutionofdecember1989.com/2013/04/> (utolsó letöltés: 2019. május 3.).

A Securitate főtitkárságként bíróság elé állított Emil Macri tábornok, a Securitate gazdasági elhárításának volt vezetője³¹ például az 1990. január 2-án tett vallomásában a következő következtetéseket vonta le: „*A begyűjtött információkat szintetikususan összefoglalva, ezek nem bizonyítják sem külföldi vezetők, sem bármelyik külföldi hatalom beavatkozását a temesvári eseményekbe. Ezeknek az adatoknak a felsőbb szintekre, nevezetesen I. Vlad tábornokhoz való továbbítása, idegességet, sőt, dühöt váltott ki.*”³²

Ezen források közismertsége ellenére egyes kutatók még mindig a külföldi beavatkozás hipotézisét hangoztatják, olyan adatokat idézve, melyekkel azt sugallják, hogy 1989 decemberében jelentős volt bizonyos hírszerző struktúrák jelenléte Románia területén, illetve ezek tevékenységét külföldről irányították. Larry Watts amerikai kutató például az egyik, román forradalomról írt dolgozatában a következőket írja a „vendégek” jelenlétét: „*Sokatmondó az a tény, hogy abból a 37 000 szovjet turistából, akik az 1989. decemberi forradalmat megelőző két hétben Romániába látogattak, vagy Románián utaztak át, több mint 25 000-en úgy döntöttek, hogy csaknem egy évig, 1990 októberéig nem hagyják el az országot, holott a román kormány ezt hivatalosan és nyomtatékosan kérte tőlük.*”³³

Marius Mioc történész 1991-ben közzétett kutatásai az 1989 decemberében Temesvárra látogató külföldi turistákról cáfolják az említett adatokat. Ebből a kutatásból kiderül, hogy a decemberi forradalom idején a temesvári szállodákban 1525 turista szállt meg, akik közül 789-en különböző szocialista országokból érkeztek. Fontos megemlíteni, hogy már novemberhez képest is csökkent a turisták száma.³⁴ Levéltári források alapján ugyanez a csökkenő tendencia jelenik meg a Securitate illegális határátlépést megkísérlő személyekre vonatkozó statisztikáiban is.³⁵ Ezeket a személyeket a korabeli szakmai zsargonban „illegális kikerülő”-nek nevezték, és a Securitate elemzői intenzív operatív feldolgozásnak vetették alá mindazokat, akiket a szomszédos államok hivatalosan visszatoloncoltak.

A területi szervek hetente jelentették a szomszédos államok által átadott, illetve a Romániába történt illegális belépés után elfogott személyekre vonatkozó összesítő kimutatásokat mind a titkosszolgálati vezetésnek, mind az RKP vezetőségének. Ezekből a statisztikákból tudjuk, hogy december második hetében „*96 személy érkezett*

31 = = Emil Macri – a Securitate II. Gazdasági Elhárítási Igazgatóságának vezetője, aki aktívan részt vett a temesvári eseményekben 1989 decemberében.

32 = = <https://romanianrevolutionofdecember1989.com/2013/04/>
(utolsó letöltés: 2019. május 3.).

33 = = Watts, 2012: 55.

34 = = A Marius Mioc által készített statisztikát lásd: <https://mariusmioc.wordpress.com/2013/01/21/rastalmacirile-lui-larry-watts-si-rastalmacirile-altora-despre-larry-watts/#more-14849> (utolsó letöltés: 2019. május 8.).

35 = = ACNSAS fond Documentar, dosar nr. 013783/1. A dosszié Románia határait illegálisan átlépőkről havi statisztikai kimutatásokat tartalmaz.

*[sic!] a Magyar Köztársaságból (87-et a magyar hatóságok adtak át és 9 illegálisan lépett be). Az átadottak közül 53-an kevesebb mint 24 órát tartózkodtak a szomszédos állam területén, 34-en 2–30 napig tartózkodtak ott, az illegálisan érkezettek pedig legfeljebb 25 napot.*³⁶

Az átvett vagy a határőrök és a Securitate által elfogott személyeket az „Alfa” program keretében ellenőrizték. A román kémelhárítás tisztjei megvizsgálták és kielemezték a magyar intézmények által fogyanatosított lépéseket, az operatív szervezési és a „szökevények” Romániába történő visszaküldésére vonatkozó lépésekre összpontosítva. Ezekre a vizsgálatokra nagy hangsúlyt fektetett a Securitate vezetősége, azonban az eredmények nem minden esetben támasztották alá a várakozásokat. Ez derül ki a Iulian Vlad által Gheorghe Rațiu ezredesnek, az I. Kémelhárító Igazgatóság vezetőjének december elején személyesen adott utasításból. A Securitate akkori vezetője hangot adott felháborodásának az „Alfa” program alacsony hatékonysága miatt, és azt parancsolta, hogy *„vizsgáljanak át újra mindent, amit 1989. december 6-ig jelentettek, hasonlítsák össze az »operatív helyzet alapelemeire« vonatkozó adatokat a kapott utasításokkal és az ezen a vonalon végrehajtott feladatokkal. Azután pedig értékeljék, hogy végrehajtották-e a utasításokat, ha pedig nem, akkor állapítsák meg a feladatok nem teljesítésének okát.*³⁷ A szövegből kiolvasható, hogy a szomszédos államok által átadott és a Romániába a határon keresztül illegálisan visszatérő személyekkel szemben lefolytatott vizsgálatok nem eredményeztek operatív szempontból releváns, azaz hasznosítható adatokat.

A Románia területén esetleges hírszerzési szándékokkal áthaladó polgárok jelenlétével kapcsolatban a román történészek Larry Watts munkáit használják forrásként, és gyakran idéznek belőlük. Az említett szerző bőséges dokumentációval szolgál számukra arra vonatkozóan, amit ő „a magyar titkosszolgálatok által lefolytatott műveleti akcióknak” tekint.³⁸

A külföldi titkosszolgálatok Románia területén folytatott tevékenységének elhárítására 1968-ban létrehozott kémelhárítási szervezet, a szocialista országokkal foglalkozó kémelhárítás (UM – Unitate Militară [Katonai Alakulat] 110)³⁹ nem tárt fel semmilyen ilyen jellegű akciót. 1989. december 22-éig az UM 0110 független egységként szerepelt a Securitate szervezeti felépítésében. A szervezet állományába 304 fő hivatásos tartozott : 264 tiszt, 23 törzsszászlós és tiszthelyettes, illetve 17 polgári alkal-

36 == Uo. 2.

37 == Uo. 6.

38 == Ștefureac, 2015: 185. forrásként idézi Larry Wattsot, aki az *Óvj meg, uram, a barátoktól, a szovjet tömb titkos Románia elleni háborúja* című könyvében 551. oldalán hibás értelmezést ad a román–magyar diplomáciai kapcsolatokról. Ștefureac ezt az anyagot használja fel bizonyítékként a magyar titkosszolgálatok által végrehajtott aktív lépésekkel kapcsolatos magyarázatában.

39 == Az UM 0110 hadrendi fedőszám a román fegyveres testületeknél 1989 előtt.

mazott.⁴⁰ Az UM 0110 az „Alfa” művelet keretében is hatékonyan tevékenykedett, a hatáskörének megfelelő területeken szűrte a gyanús személyeket, és szükség szerint semlegesítette őket.

Remus Ioan Ștefureac történész úgy véli, hogy ez a szervezeti egység a Varsói Szerződés tagországain belül amúgy egyedülállóan képzett személyzettel rendelkezett, és egészen az „aranykor” végéig következetes tevékenységet fejtett ki.⁴¹

Fontos hangsúlyozni, hogy ez az elhárítási struktúra létrejöttétől a felszámolásáig a Varsói Szerződés Szervezetének elveivel ellentétesen fejtette ki a tevékenységét. Az UM 0110-es katonai egységnek 1989 decemberében is operatív módszerekkel kellett feltárnia, hogy a szomszédos baráti államok (Szovjetunió, Magyarország) szerveznek-e titkos műveleteket.

A Mircea Stan történész által szolgáltatott adatokból tudjuk, hogy „a feldolgozandó munkamennyiség terjedelmes volt”, tekintettel arra, hogy 1988-ban csak Dâmbovița megyéből több mint 7000 személy utazott szocialista országokba, ebből 418-an szolgálati célból. Az UM 0110-esek a külföldre utazó személyek beszerzésének megelőzése érdekében különös figyelmet szenteltek az ellenőrzés előkészítésének. Oda, ahol rendkívüli helyzet alakult ki, az UM 0110-es részleg megyei állományába tartozó hálózatokat telepítettek, kiegészítő tájékoztató anyagok begyűjtése céljából.⁴²

Az ezzel a témával kapcsolatosan megjelent tudományos munkák, illetve az általam a román állambiztonsági levéltárban a CNSAS-ban (Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității) áttekintett FCX, továbbá D fondokban található szervezési iratok nem utalnak arra, hogy bármilyen magyar beavatkozási műveletet felderített, illetve megakadályozott volna az UM 0110 kémelhárító szervezet.

Az egyik leghitelesebb forrás, mind politikai-katonai, mind szakmai szempontból, Ștefan Gușă tábornok, aki 1989-ben Románia fegyveres erőinek vezérkari főnöke volt. Ő egyben aktív szerepet játszó tanúja is volt azoknak az eseményeknek, melyekre először Temesváron, majd Bukarestben került sor az új hatalom megjelenése és megerősödése előtt.

Ahogy az közismert, a vezérkari főnököt, tisztségéből fakadóan, bármilyen katonai beavatkozásról közvetlenül tájékoztatni kellett. Temesvárra menet a következő tájékoztatást kapta a Hadsereg Hírszerző Szolgálatától (DIA – Direcția de Informații a Armatei): „A szomszédoknál [Magyarországon] az utóbbi két évben masszív újbóli csapatáthelyezésekre került sor Nyugatról Kelet felé.”⁴³ Gușă tábornok Ceau-

40 = = Herbstritt–Olaru, 2005: 436–437.

41 = = Ștefureac, 2015. Hasonló megállapításra jut Stan, 2016: 16.; Ursu–Hodor–Thomasson, 2018: 4.; ACNSAS Fond FCX despre activitatea UM 0110.

42 = = Stan, 2016: 16, 115–116.

43 = = Drăgan, 2004: 239.

șescu utasítására, több tábornok és pártvezető társaságában, december 17-én Temesvárra érkezett, hogy a helyszínen vizsgálja meg és rendezze a kialakult helyzetet.

A tábornok által megtett első lépések egyike az esetleges, nyugati irányból várható katonai beavatkozásra vonatkozó információk ellenőrzése volt. Később Gușă tábornok az 1989. decemberi események tisztázására létrehozott szenátusi bizottság előtt kijelentette, hogy tudott a szocialista országokban lezajlott radikális politikai változásokról és arról, hogy ezek a jelenségek Romániát is el fogják érni. A tábornok ugyanakkor elismerte, hogy a hadsereget félretájékoztatták egy Románia ellen irányuló agresszióval kapcsolatosan, és teljes felelősségének tudatában kijelentette, hogy félt az oroszoktól:⁴⁴ nem a magyar szomszédok esetleges katonai manővereitől, hanem a Magyarország területén állomásozó szovjet egységektől.⁴⁵

A Magyarország felől várható „beavatkozással” kapcsolatosan egy másik történelmi szereplő, Victor Atanasie Stănculescu tábornok, honvédelmi miniszter visszaemlékezései is a rendelkezésünkre állnak, aki szintén jelen volt ekkor Temesváron. A vezérkari főnökkel érkezett Stănculescu tábornok ugyancsak tudott a folyamatban lévő globális és regionális geopolitikai reformokról, és volt némi elképzelése arról is, hogy mi következhet a Ceaușescu-korszak után.

Stănculescu annak érdekében, hogy mind a diktátor házaspár, mind pedig a hatalomra készülők előtt is megőrizze a hitelességét, kénytelen volt információkat gyűjteni, illetve részt venni titkos katonadiplomáciai találkozókön. Ezzel kapcsolatosan említhető 1989 nyarán lezajlott akciója, amikor is a Balaton partján találkozott a magyar honvédelmi miniszterrel, Kárpáti Ferenc tábornokkal, továbbá Pacsek Józseffel, a Magyar Honvédség vezérkari főnökével és a KGB kelet-európai vezetőjével. Ezen a találkozón a két ország államszocialista rendszerének gorbacsovi megreformálásáról folytattak párbeszédet.⁴⁶ Az éppen a Varsói Szerződés találkozója alatt kialakított kapcsolat baráttá vált, elősegítve a magyarországi és romániai fegyveres erők vezetői közötti párbeszédet. Ez a kapcsolat biztos pont maradt a decemberi események zűrzavarában is, amikor a már védelmi miniszterré kinevezett Stănculescu felvette a kapcsolatot magyar kollégájával, és elutasította az egészségügyi támogatásra vonatkozó magyar ajánlatot. Stănculescu határozottan válaszolt a magyar fél megkeresésére: „nincs szükségünk vérre, maradjatok csak ott nyugodtan”.⁴⁷

A katonai vezetők korabeli, majd későbbiekben tett megnyilvánulásai a román levéltári forrásokkal összevetve, nem támasztják alá a külföldi beavatkozás tényét. Úgy tűnik, hogy a külső ellenség képének előtérbe tolása, előbb a magyar, majd a szovjet és végül a terrorista beavatkozás veszélye, egy, az események irányításában

44 == Uo. 391.

45 == Uo. 239.

46 == Stoienescu, 2009: 38–41.

47 == Uo.

tevékenykedő csoport érdeke lehetett a hatalom megszerzése céljából. Ennek továbbgondolása már a kilencvenes évek történéseinek mélyebb elemzését igényli.

== „Audiatur et altera pars”. A küszöbönálló katonai beavatkozás: mítosz és valóság. Források és vélemények a magyar történetírásban

A kétpólusú globális hatalmi rendszer szétesésének, illetve a kelet-európai szovjet befolyás csökkenésének az 1987-es év a kiindulási pontja. Ekkor Berlinben, a Varsói Szövetség Konzultatív Politikai Bizottságának az összejövetelén aláírtak egy jelentős dokumentumot az új katonai doktrínáról, mely nagyon világosan rögzítette, hogy a szocialista tömb országai defenzív katonai politikát folytatnak a jövőben.⁴⁸ Ez a megállapodás a varsói paktum defenzív elvét rögzítette, és egyértelműen kifejezte, hogy a részt vevő országok nem fognak katonai akciókat kezdeményezni más országok ellen. Nicolae Ceaușescu ezzel a kezdeményezéssel párhuzamosan egy különleges bizottság felállítását szorgalmazta a leszereléssel kapcsolatos kérdések megoldására.⁴⁹

A szovjet–amerikai kapcsolatok fokozatos javulása nyomán csökkent a közvetlen háborús fenyegetettség, és ezzel együtt változott a szovjet tömb ellenségképe is. A Ceaușescu által kezdeményezett reformok egy olyan diktátor anakronisztikus próbálkozásai voltak, akinek már nem sikerült felfognia az új geostratégiai helyzetben bekövetkezett változásokat, ennek következtében pedig a sztálinizmus zászlóvivője maradt.

1988 nyarától kezdődően, a Varsói Szerződés új katonai doktrínájával összhangban, a magyar Honvédelmi Minisztérium Műveleti Igazgatóságán újraírták a magyar hadsereg összes offenzív jellegű műveleti tervét.⁵⁰ A magyar katonai átszervezési dokumentációt a Szovjetunió Vezérkara által kiadott és a magyar miniszterelnök, valamint a szovjet vezérkari főnök, Szergej Ahromejev marsall kézjegyével ellátott iránymutatás alapján állították össze.

Az új doktrínából fakadó átszervezés nyomán a Magyar Néphadseregnek masszív egységmozgatásokkal párhuzamosan egyéb váratlan eseményeket is meg kellett oldania, így például a keletnémet menekültek kérdését. Embertömegek lépték át a Csehszlovákiával közös határszakaszt, hogy Magyarországon keresztül jussanak el Ausztriába. A hadseregnek kellett biztosítania ezeknek a külföldi állampolgároknak a szálláshelyét és ellátását. A magyar Honvédelmi Minisztérium által diszkréten megoldott másik feladat a Munkásőrség 1989 szeptembere és októbere közötti lefegyverzése volt.

48 == Helgert–Mészáros, 2017: 295.

49 == Olteanu–Duțu, 2014: 183.

50 == Helgert–Mészáros, 2017: 295.

A Magyarország fegyveres erőin belüli átszervezés fordulópontját, azaz a Honvédelmi Minisztérium szervezeti és működési keretének módosítását 1989. december 1-jével kezdődően hajtották végre a Honvédelmi Minisztérium feldarabolásával és a hadvezetés (Néphadsereg Parancsnoksága, később Honvéd Vezérkar) új döntéshozatali struktúrájával. Az új parancsnokság 1990 márciusára érte el operativitásának maximális szintjét.

Ezzel egyidejűleg az átalakuló katonai vezetésnek egy előre nem tervezett feladatot is meg kellett oldania: a romániai forradalom kezelését. Ezekkel az eseményekkel december 16-ától kezdődően foglalkoztak operatív módon a hadsereg parancsnoksága szintjén. Ezért a vezérkari parancsnokságon belül létrehoztak egy koordinációs csoportot.

A Magyar Honvédség új vezérkari főnöke, Borsits László tábornok állításai szerint a román vezérkar naponta felvette a kapcsolatot a magyar féllel. December 22-e után a két fél között a kapcsolat jónak volt mondható, ennek bizonyítéka Horn Gyula külügyminiszter bukaresti látogatása. Borsits tábornok is tagja volt ennek a magyar kormányzati küldöttségnek.⁵¹

A Magyarország területén állomásozó szovjet csapatok kivonására vonatkozó viták még Bukarestben kaptak lendületet, a Varsói Szerződés tagállamai Konzultatív Politikai Bizottságának 1989. július 7-i ülésén. Ceaușescu előadta a NATO és a Varsói Szerződés egyidejű felszámolására vonatkozó reformgondolatait. Petar Mladenov, a bolgár külügyminiszter pedig Gorbacsov beleegyezését igyekezett megszerezni a reformok elindításához⁵², ezzel egyidejűleg a magyar küldöttség a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonásáról folytatott tárgyalásokat.⁵³ Larry L. Watts a *Cei dintâi vor fi cei din urmă* (Elsőből lesznek az utolsók) című könyvében ezekkel az eseményekkel kapcsolatosan arra mutatott rá, hogy a Varsói Szerződés katonai struktúráinak felszámolásáról szóló információ állítólag egyik magyar vezetőnek sem állt a rendelkezésére 1989 előtt, miközben Ceaușescu hevesen támogatta a katonai tömb merev szovjet modelljének megreformálását.⁵⁴

A Magyarország területén állomásozó szovjet haderő kivonásának első hullámában az ország keleti részében lévő kaszárnyákból (Debrecen, Kiskunhalas) távoztak a szovjet alakulatok, ezek helyébe pedig Magyarország nyugati feléből (Dunántúl) irányítottak át szovjet egységeket. Összesen 11 300 személy, 400 páncélozott egység, 200 ágyú és mozsárágyú, illetve 2900 jármű hagyta el 1989 első felében Magyarországot, és 10 kaszárnyát adtak át a magyar hatóságoknak. A szovjetek 1989 nyaráig 100 km-es mélységben kivonultak az Ausztriával határos térségből. Szintén

51 = = Németh, 2014.

52 = = Olteanu–Duțu, 2014: 528.

53 = = Békés–Byrne–Ripp–Vörös, 1999: 84.

54 = = Watts, 2013: 607.

ugyanezen év folyamán vonták ki Magyarország területéről a szovjet nukleáris robbanófejeket is.⁵⁵

Az ÁBTL-ben rendelkezésre állnak a BM Politikai Nyomozó Főosztály, továbbá a BM Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya és jogelődjei iratait tartalmazó fondokban a román és a magyar titkosszolgálatok operatív kapcsolatait, illetve a két állambiztonsági szervezet változó viszonyát tükröző iratok, illetve a minisztériumok vezetőségei között az 1960-as és 70-es években lezajlott találkozókra készült jegyzőkönyvek.⁵⁶ A román és magyar szakszervek az 1956-os forradalom utáni két évtizedre jellemző hírszerzési-műveleti együttműködéstől és tapasztalatcseréktől a 80-as évekre eljutottak addig, hogy a kapcsolatok formálissá váltak, sőt bizonyos ügyekben be is fogytak. A kétoldalú kapcsolatokkal részletesebben Jánosi Csongor és Stefano Bottoni történészek foglalkoztak.⁵⁷

Ezekből a művekből és a rendelkezésre álló levéltári forrásokból kiindulva kijelenthető, hogy a magyar titkosszolgálatok 1989-ig az 1970-es évekre jellemző módszerek alapján dolgoztak, vagyis a pártvezetőség engedélyével a nyugat-európai országok hírszerző központjaiból gyűjtöttek információkat, és ezen anyagok alapján összesített elemzést küldtek a párt vezetőségének a romániai magyar kisebbség, illetve Románia politikai helyzetéről. Ez az adatszerzési és -feldolgozási mechanizmus Kádár János, az MSZMP első titkárának bukása (1988. májusa) után megváltozott. A hírszerzés vezetősége akkor új módszereket javasolt, hogy meg lehessen felelni a geopolitikai kihívásoknak. Ezt az átszervezési tervet az MSZMP 1989 nyarán fogadta el, de a történelem közbeszólt, és az átalakítást csak 1990-ben hajtották végre.

A magyar titkosszolgálatok számára sorsdöntő pillanat volt 1989. október 20-a, amikor a magyar parlament elfogadta az új államformáról szóló törvényt: Magyarország október 23-ától megszűnt népköztársaság lenni.

A politikai vezetőség kimondott engedélye nélkül, de egy új társadalmi berendezkedésbe vetett reménnyel kezdődött meg a titkosszolgálatok tevékenységének átalakítása. Ennek alapján kezdődött meg az információgyűjtés a romániai magyar

55 = = Burucs, 2009; Sz. Bíró, 2009.

56 = = ÁBTL 1.6. 7/4-18/1957. Jelentés a BM nemzetközi referensének feladatköréről. Ebből a feljegyzésből értesülünk egy kialakulóban lévő kapcsolatról a társintézmények között. A Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának és jogelődjének iratanyagában (ÁBTL 1.11.12.) található az az együttműködési iratok, melyeket a társmisztériumok írtak alá az 1960-as és 1970-es évek időszakában. Konkrét levéltári források az együttműködésre: ÁBTL 1.11.12. 79. doboz, 41-11-R-32/17-68. Jegyzőkönyv a MNK BM és a RSZK BM közötti operatív együttműködésről. Budapest, 1967. május 13.; uo. 109. doboz, 41-11-R-32/23-1968. 6-13.; uo. 79. doboz, 41-11-R-32/1-1969. Megállapodás MNK BM és a RSZK BM közötti operatív együttműködésről. Budapest, 1969. május 17.; ÁBTL 1.11.12. 79. doboz, 41-11-R-70/4-a/72. 3. Megállapodás. Budapest, 1972. április.

57 = = Jánosi, 2017: 86-125.; Jánosi, é. n.; Bottoni, 2012: 235-257.; 2013: 79-117.

kisebbségről is. A szakszervek közvetlenül a terepről és harmadik országokból származó forrásokból gyűjtöttek adatokat.⁵⁸

Szintén ebbe az új megközelítésbe tartoznak azok az akciók, amelyekről Hodicska Tibor, Magyarország volt bukaresti sajtóattaséja számolt be. A decemberi események kellős közepén megkereste őt a katonai felderítés vezetősége (MNVK Felderítő Csoportfőnökség), és felkérték, hogy december 19-étől kezdődően fordítsa le a Románia területéről kiinduló rádióforgalom lehallgatásával összegyűjtött anyagokat. A Hodicska által feldolgozott anyagokból az derült ki, hogy a Securitate egészen a Ceaușescu-házaspár haláláig aktív maradt.⁵⁹ Ha ezeket az adatokat összevetjük a „decemberi rádióelektronikai háborúval”⁶⁰ kapcsolatos információkat bemutató román kutatócsoport publikálta anyagokkal,⁶¹ igazolható az a feltételezés, hogy létezett szakmai együttműködés a két ország hadseregei között. Ugyanakkor azt is tudjuk, hogy a román hadsereg vezetésének tudomása volt a Securitate rádióelhárítási tevékenységéről.⁶²

A dezinformálás és az ellenőrizetlen információk felhasználása mind katonai, mind pedig hírszerzési szinten is megmaradt a román–magyar kapcsolatokban. Erre utalnak azok az adatok, amelyeket a magyar kémelhárítás 1989 folyamán jelzés formájában kapott a megyei szerveitől. Ezekből tudomást szerezhettek „Magyarország ellen irányuló lehetséges katonai akciókról, amelyekre október–november hónapokban kerülhet sor”. Ugyanebből a forrásból kiderült, hogy a román katonai vezetőségnek az volt a meggyőződése, hogy ezeket az akciókat siker fogja koronázni, ugyanis a román fél mind a magyar katonai egységek helyzetét, mind pedig ezek reakcióidejét ismerte.⁶³

Fenyegető jelzéseket a magyar hírszerzés központi szintjén is érzékelték. Ezek gyorsan átmentek a feldolgozási és elemzési központra, eljutva végül a pártvezetők asztalára. A belügyminiszter 1989. szeptember 4-i jelentése szerint a román katonai egységeknek a határövezetben elhelyezkedő nagyobb városokba, Temesvárra, Nagyváradra, Aradra történt mozgatója jelent(het)ett biztonsági fenyegetést. A magyar Belügyminisztérium az így összegyűjtött információk alapján úgy döntött, hogy

58 = = ÁBTL 4.2. 45-1/389 BM III. Csoportfőnökség. Körlevél, 1989. július 1. 34. kötet.

59 = = Hodicska, 2014: 266.

60 = = Rádióelektronikai háború során elektronikai kisugárzáson alapuló dezinformációt juttattak oéba. Például olyan információt, hogy idegen katonai szárazföldi, illetve légi egységek mozognak a román felségterületen. Konkrét eseteket ismertet Richard Andrew Hall honlapján: <https://romanianrevolutionofdecember1989.com/razboiul-radio-electronic-noiembrie-1989-ianuarie-1990/> (utolsó letöltés: 2019. május 11.).

61 = = Ursu–Thomasson–Hodor, 2019; Gabanyi–Muraru–Muraru–Sandru, 2020: 398–428.

62 = = <https://romanianrevolutionofdecember1989.files.wordpress.com/2012/01/image06.jpg> (utolsó letöltés: 2019. április 8.).

63 = = ÁBTL 2.7.1. NOIJ Békés megye, 32-1989. 06. 19.

fokozza a felderítést.⁶⁴ A magyar elhárító szervek a román titkosszolgálatok információgyűjtését, azaz ügynöktelepítési kísérleteit és egyéb információszerző tevékenységét is feltárták.⁶⁵

A két állam katonai vezetése közötti kapcsolatra vonatkozóan egy másik fontos aspektust is meg kell még említeni: a feszült államközi kapcsolatok katonai téren is kifejtették hatásukat. Ennek bizonyítékeként említhetjük azokat a telefonbeszélgetéseket, amelyekre Vasile Milea tábornok, román nemzetvédelmi miniszter és magyar kollégája, Kárpáti Ferenc között került sor a temesvári forradalmi események idején. Ezekből a beszélgetésekből az látszik, hogy a román felet aggasztotta bizonyos szervezetek tevékenysége, melyek – Magyarország területén – állítólag önkénteseket kezdtek toborozni, hogy Temesvárra küldjék őket a kirobbant „lázadás” megsegítésére. Kárpáti tábornok azonnal cáfolta ezeket a híreszteléseket. A magyar honvédelmi miniszter visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy a Határőrség Főparancsnokságától december 18-ától olyan jelzések érkeztek, hogy a román hatóságok lezárták a határátkelőket, és „a határok mélységi biztosítását” szolgáló intézkedéseket hajtottak végre. E lépések nyomán a magyar katonai vezetőség arra kényszerült, hogy elemezze és gyorsan felmérje a történeteket, a védelmi lépések megtétele érdekében.⁶⁶

== = Következtetések

A bukaresti rezsimre az 1980-as évek közepétől kezdve erőteljes nyomást gyakorolt az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió is, előbbi az emberi jogok tiszteletben tartása, utóbbi a rendszer komoly megreformálása érdekében. Végül a Ceaușescu-rezsim sorsát az 1980-as évek második felében bekövetkezett globális politikai változások pecsételték meg.

Ceaușescu szocializmusmodellje katonai téren azon alapult, hogy Románia volt a Varsói Szerződés egyedüli tagországa, amelynek területén 1958-tól nem állomásoztak szovjet csapatok, és következetesen elutasította, hogy katonai egységekkel vegyen részt más államok területén zajló inváziókban. A román védelmi doktrína mindenkor eltért a Varsói Szerződés doktrínájától, integrálódási kísérletre csak a tárgyalts időszak utolsó napjaiban került sor. Románia létrehozta a saját védelmi iparát, saját szabályok szerint képezte ki a katonai egységeit, elutasítva a moszkvai ellenőrzést. Ugyanakkor a védelmi politikában, illetve a biztonságpolitikai modellben állandóan jelen volt a külső fenyegetettség motívuma.

A forradalmi események leverésében aktívan részt vevő erőszakszervek vezetése a diktátor bukása után is folytatta a „külső ellenség” elleni harcot, most már saját

64 == ÁBTL 2.7.2. BM Tájékoztató jelentések 65-9-172/1989.

65 == ÁBTL 2.7.1. NOIJ Békés megyei, 39-1989.08.10.; 40-1989. augusztus 21.; 43-1989.09.18.; 44-1989.09.20.; Csongrád megye 115. 1989. szeptember 26.; Szabolcs-Szatmár megye, sz. n. 1989. augusztus 15.

66 == Kárpáti, 2011: 169–170.

jövőjének érdekében. Tették ezt azért is, hogy az újonnan alakuló titkosszolgálatban az irányító szerepük megmaradjon, továbbá az 1989-es eseményekben való felelősségük elhomályosuljon a társadalom tudatában. Ezzel szemben a forradalom áldozatai és leszármazottaik, valamint a témát kutatók az elmúlt harminc évben azon fáradoztak, hogy a véres eseményekről és a felelősökről kiderüljön az igazság. Így a külső erők (ellenség) beavatkozásáról felépített kép lassan darabjaira hullik a román levéltári, bírósági tényanyagok súlya alatt.⁶⁷

Habár a kutatások rendre megcáfolják a „külső beavatkozás” mítoszát, még nem tűntek el azok a politikai, katonai és hírszerzési szereplők, akik az 1989-es romániai fordulat véres történelmi kottáját megírták és levezényelték. E szereplők egy része még ma is azt próbálja elhitetni, hogy sor került a külföldi – köztük a magyar – fegyveres erők beavatkozására a romániai események idején.

= = = *Levéltári források* = = =

Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára (ÁBTL)

- 1.6. BM Politikai Nyomozó Főosztály iratai
- 1.11.12. BM Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya és jogelődjeinek iratanyaga
- 2.7.1. Napi Operatív Információs Jelentések (NOIJ)
- 2.7.2. BM Tájékoztató jelentések
- 4.2. Parancsgyűjtemény

Arhiva Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS)

ACNSAS Fond Documentar
ACNSAS Fond FCX

67 = = Ursu–Thomasson–Hodor, 2019; Gabanyi–Muraru–Muraru–Sandru, 2020. Az Andrei Ursu, Roland O. Thomasson és Mădălin Hodor által alkotott kutatócsoport a felsorolt két kötetben publikálta az 1989-es forradalomról szóló, a CNSAS forrásaira épülő legújabb kutatási eredményeit. Lásd Ursu–Hodor–Thomasson, 2018a; 2018b.

=== Sajtó ===

Monitorul Oficial (Románia Hivatalos Közlönye) 1989. december 27.

I. sorozat, 5. sz.

Simina, 2019

Simina, Codruta: Istoricul Mădălin Hodor: În 1989 a avut loc o diversiune militară executată de „armata secretă” a Partidului. Pressone, februar 17.

<https://pressone.ro/istoricul-madalin-hodor-in-1989-a-avut-loc-o-diversiune-militara-executata-de-armata-secreta-a-partidului/>

(utolsó letöltés: 2019. április 3.)

=== Online források ===

A SRI előzetes jelentése a decemberi eseményekről. I. rész (1/2), Temesvár, 1989.

http://www.ceausescu.org/ceausescu_texts/revolution/raportul_srii.htm

(utolsó letöltés: 2019. május 2.)

Rășină, P. Dumitru ezredes 1994. június 4-i, az 1989. decemberi eseményeket vizsgáló szenátori bizottságnak adott vallomása.

<http://www.danbadea.net/2010/12/22/decembrie-1989-col-dumitru-rasina-ceausescu-informat-inca-din-noiembrie-89-ca-va-fi-asasinat/>

(utolsó letöltés: 2020. május 10.)

Richard Andrew Hall: *High Time to Unpack Already: Why the Restless Journey of the „Soviet tourists” of the Romanian Revolution Should Come to an End.*

<https://romanianrevolutionofdecember1989.com/2013/04/> (utolsó letöltés:

2019. április 3.); <https://romanianrevolutionofdecember1989.com/razboiul-radio-electronic-noiembrie-1989-ianuarie-1990/>

(utolsó letöltés: 2019. május 11.)

Soviet Transcript of the Malta Summit December 2–3, 1989.

The George Washington University, National Security Archive,

<https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB298/Document%2010.pdf>

(utolsó letöltés: 2020. április 29.)

Temesvári peranyagok, közzétette a December 21. Egyesület.

www.dosarelerevolutiei.ro

(utolsó letöltés: 2019. április 3.)

Unrest in Romania: Causes and Implications. 1982. március. CIA-elemzés
Romániáról. www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP83Boo228R0001000700004-7.pdf (utolsó letöltés: 2020. április 29.)

<https://mariusmioc.wordpress.com/2013/01/21/rastalmacirile-lui-larry-watts-si-rastalmacirile-altora-despre-larry-watts/#more-14849>
(utolsó letöltés: 2019. április 8.)

=== Hivatkozott irodalom ===

Bárdi–Gidó–Novák, 2014

Bárdi Nándor – Gidó Csaba – Novák Zoltán Csaba: *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése (1989–1990)*. Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.

Békés–Byrne–Ripp–Vörös (szerk.), 1999

Békés Csaba – Byrne, Malcolm – Kalmár Melinda – Ripp Zoltán: *Miklós Vörös: Political Transition in Hungary, 1989–1990. A Compendium of Declassified Documents and Chronology of Events*. Washington–Budapest, National Security Archive, Cold War History Research Center – 1956 Institute.

Bottoni, 2012

Bottoni, Stefano: „Baráti együttműködés”: a magyar–román állambiztonsági kapcsolatok (1945–1982). *Történelmi Szemle*, 2. sz. 235–257.

Bottoni, 2013

Bottoni, Stefano: Vonakodó kémek. A magyar állambiztonság és Románia, 1975–1989. *Történelmi Szemle*, 1. sz. 79–117.

Bottoni, 2015

Bottoni Stefano: Volt? És hogyan történt? (Gondolatok az 1989-es romániai forradalom értelmezéséről). *Hitel*, 3. sz. 32–46.

Buga, 2015

Buga, Vasile: *Sub lupa Moscovei politica externe a Romaniei 1965–1989* [Románia külpolitikája Moszkva nagytábornoka alatt 1965–1989]. București, I.N.S.T.

Burakowski, 2016

Burakowski, Adam: *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu 1965–1989, Geniul Carpaților* [Nicolae Ceaușescu diktatúrája 1965–1989, A Kárpátok Géniusza]. București, Editura Polirom.

Burucs, 2009

Burucs Kornélia: A szovjet csapatok kivonása Közép-Kelet Európából. Kronológia 1986-1992. *História*, 5–6. sz. 3–10.

Codrescu, 1994

Codrescu, Costache: *Armata română în revoluția din decembrie 1989* [A román hadsereg az 1989. decemberi forradalomban]. București, Editura Militară.

Deletant, 2001

Deletant, Denis: Teroarea comunistă în România [A kommunista terror Romániában]. Iași, Editura Polirom.

Dobre–Banu–Duică–Moldovan–Țăranu, 2004

Dobre, Florica – Banu, Florian – Duică, Camelia – Moldovan, B. Silviu – Țăranu, Liviu: *Trupele de Securitate, 1949–1989* [A Securitate-csapatok]. București, CNSAS–Nemira.

Drăgan, 2004

Drăgan, Veronica Daniela: Condamnat la adevăr. Generalul Ștefan Gușă [Igazságra ítélve. Ștefan Gușă tábornok]. București, Editura RAO.

Dușu, 2010

Dușu, Alexandru: *Revoluția din Decembrie 1989. Cronologie* [Az 1989. decemberi forradalom. Kronológia]. Craiova, Editura Sitech.

Gabanyi–Muraru–Muraru–Sandru (szerk.), 2020

Gabanyi, Ute Anneli – Muraru, Alexandru – Muraru, Andrei – Sandru, Daniel: *Revoluția din 1989 Învinși și învingători* [Az 1989-es forradalom. Győztesek és vesztesek]. București, Polirom.

Gal, 2001

Gal, Ionel: *Rățiune și represiune în Ministerul de Interne. 1965–1989* [Ráció és megtorlás a Belügyminisztériumban. 1965–1989]. I. kötet. Iași, Editura Domino.

Helgert–Mészáros, 2017

Helgert Imre – Mészáros Gyula: *A magyar honvédség a rendszerváltás sodrában*.
II. kötet. Lakitelek, Antológia Kiadó.

Herbstritt – Olaru, 2005

Herbstritt, Georg – Olaru, Stejărel: *STASI și Securitatea* [A STASI és a Securitate].
București, Editura Humanitas.

Hodicska, 2014

Hodicska Tibor: *Négyszemközt Ceaușescuval*. Budapest, Pont Kiadó.

Illyés–Kántor, 2012

Illyés Gergely – Kántor Zoltán: Románia 1989 után. *Külügyi Szemle*, 4. sz. 79–98.

Jánosi, 2017

Jánosi Csongor: A magyar–román belügyi és állambiztonsági kapcsolatok
1955–1965 között. *Pro Minoritate*, nyár, 86–125.

Jánosi, é. n.

Jánosi Csongor: *Magyar–román belügyi és állambiztonsági kapcsolatok 1975–1989*
között. *Az erdélyi magyar kisebbség ügye a Vasfüggönyön innen és túl*. (Kézirat.)

Kárpáti, 2000

Kárpáti Ferenc: A román forradalom és Magyarország, 1989.
Egy volt miniszter emlékezése. *História*, 4. sz. 26–29.

Kárpáti, 2011

Kárpáti Ferenc: *Puskalövés nélkül...* Budapest, Duna International.

Măgureanu–Stoenescu, 2008

Măgureanu, Virgil – Stoenescu, Alex Mihai: *De la regimul comunist la regimul*
Iliescu. Virgil Măgureanu in dialog cu Alex Mihai Stoenescu
[A kommunista rezsimtől az Iliescu-rezsimig. Virgil Măgureanu beszélgetése
Alex Mihai Stoenescuval]. București, Editura RAO.

Mălureanu, 2016

Mălureanu, Vasile: *Apărarea ordinii constituționale – perspectiva unui ofițer de*
informații [Az alkotmányos rend védelme – egy hírszerző tiszt távlatai].
București Editura Paco.

Mioc, 2014

Mioc, Marius: *Revoluția română, explicată pentru toți* [A román forradalom, közérthetően]. Editura Artpress.

Németh, 2014

Németh József: Irányított interjú Borsits László ny. vezérezredessel az MTA Bolyai János kutatói ösztöndíj támogatásával. *Hadtudományi Szemle*, 2. sz. 246–256.
http://real.mtak.hu/16669/1/2014_2_f_nemethj.pdf
(utolsó letöltés: 2020. május 11.).

Olteanu–Duțu, 2014

Olteanu, Constatin – Duțu, Alesandru: *România 36 de ani în Tratatul de la Varșovia* [Románia 36 éve a Varsói Szerződésben].
București, Editura Niculescu.

Oprea, 2002

Oprea, Marius: *Banalitatea răului, O istorie a securității în documente: 1949–1989* [A gonosz banalítása. A Securitate története dokumentumokban: 1949–1989].
Iași, Editura Polirom.

Révész, 2014

Révész Béla: Titkosszolgálati és diplomáciai információk Bukarestből
Budapestre 1989 végén. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 77. sz. 445–455.

Rogojan, 2017

Rogojan, I. Aurel: *Iulian N. Vlad – confesiuni pentru istorie* [Iulian N. Vlad – vallomások a történelemnek]. Baia Mare, Editura Proema.

Rogoz, 2008

Rogoz, Cezar-Vladimir: *Povestirile teroriștilor* [A terroristák meséi].
Galați, Editura Alma Print.

Săndulescu, 1996

Săndulescu, Șerban: *Decembrie '89. Lovitura de stat a confiscat Revoluția Română* [1989 decembere. Az államcsíny kisajátította a román forradalmat].
București, Editura Omega Ziua Press.

Stan, 2016

Stan, Mircea: *Activitatea unității de contraspionaj anti- țările socialiste. Experiențe și lecții învățate* [A szocialista országok elleni kémelhárítási egység tevékenysége.

Tapasztalatok és megtanult leckék]. *Revista Română de Studii de Intelligence*,
RRSI 16. sz. https://issuu.com/animv/docs/rrsi_nr_16
(utolsó letöltés: 2020. május 11.).

Stefureac, 2015

Stefureac, Ioan Remus: *Conflictul secret din spatele scenei România versus Rusia. 50 de ani de realități, mituri și incertitudini* [A színpad mögötti titkos konfliktus. Románia versus Oroszország. 50 évnyi valóság, mítosz és bizonytalanság].
București, Editura RAO.

Stoenescu, 2004

Stoenescu, Alex Mihai: „*Istoria loviturilor de stat în România*”
[A romániai államcsínyek története]. 4. kötet. București, Editura RAO.

Stoenescu, 2009

Stoenescu, Alex Mihai: *În sfârșit adevărul...* [Végre az igazság...
Victor Atanasie Stănculescu beszélgetése Alex Mihai Stoenescuval].
București, Grupul Editorial RAO.

Sz. Bíró, 2009

Sz. Bíró Zoltán: Szovjet csapatok kivonása Magyarországról. *História*, 5–6. sz. 3–10.

Tismăneanu–Dobrincu–Vasile (szerk.), 2006

Tismăneanu, Vladimir – Dobrincu, Dorin – Vasile, Cristian: *Comisia prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România. Raport Final*.
[A Romániai Kommunista Diktatúrát Elemző Elnöki Bizottság. Zárójelentés].
București.

Troncotă, 2003

Troncotă, Cristian: *Duplicitarii. O istorie a Serviciilor de Informatii și Securitate ale Regimului comunist din România* [A kétszínűek. A romániai kommunista rezsim hírszerző és biztonsági szolgálatainak történelme].
București, Editura Elion.

Ursu–Hodor–Thomasson, 2018a

Ursu, Andrei – Hodor Mădălin – Thomasson, O. Roland: „*Cine a tras în noi după 22?*” *Studiu asupra vinovaților pentru victimele Revoluției Române din decembrie 1989* [„Ki lőtt belénk 22-e után?” Tanulmány az 1989. decemberi Román Forradalom áldozataival kapcsolatos bűnösségekről].

www.revistadrepturileomului.ro/assets/docs/2018-4/NRDO-4-2018-studiu.pdf. București, NRDO. 5–128.

Ursu–Hodor–Thomasson, 2018b

Ursu, Andrei – Hodor, Mădălin – Thomasson, O. Roland: „Ki lőtt belénk 22-e után?” Tanulmány az 1989. decemberi Román Forradalom áldozataival kapcsolatos bűnösségekről. *Magyar Kisebbség*, 1–2. sz. 53–232.

Ursu–Thomasson–Hodor, 2019

Ursu, Andrei – Hodor, Mădălin – Thomasson, O. Roland:
Trăgători și mistificatori, Contrarevoluția Securității în decembrie 1989
[Lövések és hamisítók. A Securitate ellenforradalma 1989 decemberében].
București, Polirom.

Watts, 2012

Watts, Larry: *Ferește-mă doamne de prieteni, războiul clandestin al blocului sovietic cu România* [Óvj meg, uram, a barátoktól, a szovjet tömb titkos Románia elleni háborúja]. București, Editura RAO.

Watts, 2013

Watts, Larry: *Cei dintâi vor fi cei din urmă. România și sfârșitul războiului rece*
[Elsőkből lesznek az utolsók. Románia és a hidegháború vége].
București, Editura RAO.

Kulcsszavak

=====

Románia, Securitate, rendszerváltás

/ Analysis of the Topic of Hungarian Intervention in the Romanian 1989 Revolution /

This study is an analysis of the topic of Hungarian intervention in the Romanian revolutionary events of 1989. The issue of intervention is analyzed using Romanian and Hungarian historical and archival sources. Based on these, it was revealed that taking advantage of Ceausescu's decisions, political, military and professional interest groups used a disinformation strategy to gain power.

Although Ceausescu disappeared in December 1989, violent incidents continued and the political, military and intelligence actors who participated in this consciously shifted responsibility to the external enemy. Part of this strategy was the intervention of Hungarian forces in the events in Romania.

Ceaușescu's political system collapsed in December 1989 as a result of violent events, and historians break down the myth of the intervention, but the political, military, and intelligence actors who controlled the bloody historical events in Romania in 1989 have not disappeared to this day.
